

ФІЛОСОФІЯ МИСТЕЦТВА

УДК 82.09:82-027.542(477+481)

ШЕВЧЕНКО І БЙОРНСОН – НАЦІОНАЛЬНІ ГЕНІЇ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ, ДУХОВНІ ЛІДЕРИ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ

Наталія ГУМНИЦЬКА

*Кафедра філософії мистецтв,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Валова, 18, Львів, Україна, 79000
тел.: (+38032) 239 42 99, e-mail: patronira@gmail.com*

Показано спорідненість геніїв Тараса Шевченка і Бйорнстєрне Бйорнсона як національних символів України і Норвегії та духовних провідників поневолених народів; проаналізовано їхні універсальні Слово-постулати людству для досягнення ним духовної гармонії і утвердження Добра й Любові на землі; підтверджено належність Т. Шевченка до когорти гуманістів світового рівня.

Ключові слова: титани духа і любові, національне визволення, людська гідність, внутрішня свобода, справедливість, віра, людинолюбство.

***“У руці Великої Людини
перо – сильніше за меч!”
(Рішельє)***

Національні генії на культурній карті світу є духовними світильниками, завдяки яким виникає довіра та взаєморозуміння між народами. Їхнє життя і творчість слугують моральними константами для наслідування. Вони часто стають камертоном суспільного сумління. Тому їх вплив на цивілізаційний розвиток є поза часом і простором – завжди актуальний і має синергетичну дію.

Яскравим прикладом таких духовних світильників людства є Тарас Шевченко і Бйорнстєрне Бйорнсон – два геніальні поети ХІХ століття, яких народила багатостраждальна українська і норвезька земля. У їхніх долях, як і у долях наших народів, є цікаві паралелі. Зокрема, Т. Шевченко народився у сім'ї покріпаченого селянина у час звільнення Норвегії від майже її 400-літнього поневолення Данією, тобто у 1814 році, а Б. Бйорнсон – у родині сільського пастора 1832 року у час розгулу тиранії Російської імперії в закріпаченій Україні. Обидва з молоком матері на все життя увібрали любов до природи і до простого народу, глибоко вросли у його духовну суть і красу. Зв'язок з народнописаними традиціями, легендами, переказами, думами, сагами визначив їхню долю як духовних провідників своїх народів. “Заповіт” Т. Шевченка був українським національним гімном до 1917 року, а Б. Бйорнсон – автор Норвезького національного гімну “Так, ми любимо цю землю”.

Вражає масштаб обдарувань цих постатей. Т. Шевченко – поет, прозаїк, драматург, художник, гравер (академік), фольклорист, етнограф, археолог, філософ-мислитель, талановитий співак і просвітянин. Б. Бйорнсон – поет, драматург, прозаїк, журналіст, театральний режисер, філософ-мислитель, трибун, політичний, громадський діяч, педагог, лауреат Нобелівської премії в галузі літератури 1903 року. Таким же масштабним є їхній творчий доробок, який гідно поповнив як національні культурні скарбниці, так і світову культурну спадщину загалом. Проте ці два титани людського Духа стали символами своїх народів не лише завдяки неоціненним культурним надбанням, а, перш за все, через безмежну любов до знедоленого простого люду, яка і визначила головний сенс їхнього життя – боротьба за моральне і політичне визволення своїх народів (і не лише своїх!), піднесення людської та національної гідності окремої людини й нації загалом. Які ж визначальні риси творчого життя Т. Шевченка і Б. Бйорнсона, що назавжди забезпечили їм національну сакралізацію, ототожнення із духовною сутністю своїх народів, безмежну віру в істинність і правдивість їхнього полум'яного Слова? У цьому контексті відзначимо, зокрема, такі спільні риси: *націєтворча ідея (боротьба за незалежність, національне самоствердження, людську гідність, свободу та справедливість); тонке і глибоке відчуття своєї рідної природи, народних традицій; пісенність, ліризм і музикальність поетичної творчості; героїзація (сакралізація) історичного минулого, виховання історією; глибока релігійність і повага до простого селянина; возвеличення жінки і турбота про її упосліджену долю; опікування добра, правди, свободи (волі) та засудження зла й пошук шляхів його подолання; возвеличення сили духа людини, її внутрішньої свободи, любові та віри в Людину.*

Мабуть, це ще не усі співзвучні цим обом геніям риси, які дають підстави віднести їх до переліку споріднених титанів Духа і Любові, але все ж, на наш погляд, достатньо переконливі.

Рання творчість Т. Шевченка і Б. Бйорсона цілком вписується у європейський культурний процес, домінантою якого була боротьба романтиків за національне самовизначення, звільнення поневолених народів від імперського деспотизму. А кульгом романтиків у цьому історичному процесі самоідентифікації національних спільнот була природа, рідні краєвиди як головні маркери нації.

Образ рідної природи у Т. Шевченка досяг найвищої естетичної довершеності, енергетичності як у літературних текстах, так і художніх полотнах завдяки органічному сплаву візії, слова, думки (смислу), і нерозривно пов'язаний з історичною долею народу. Змальовуючи рідну природу Т. Шевченко говорить голосом народу, мова його лаконічна, довершена, багатобарвна, музикальна, емоційна, немов народжена з глибин живої народної душі. Тому “неначе писанка село”, “садок вишневий коло хати” існують поруч із “Реве та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива”, “Кругом поле, як те море, широке синіє”, “...а Україна! А степи широкі!”. Так само талановито голосом народу розмовляв з читачем у своїх літературних творах Б. Бйорнсон, з любов'ю змальовуючи красу стриманих північноєвропейських норвезьких пейзажів. Як і Т. Шевченко він чув биття серця своєї нації, майстерним і правдивим словом висловлював думки та прагнення норвезького народу, засвідчував свою любов і повагу до простого селянина, який виявляє лицарську мужність і спартанську стійкість у змаганні за гідне життя в суворих умовах норвезької природи. Ці два генії створили неперевершений

зоровий образ України і Норвегії. Тому нечуваний резонанс у широких колах суспільства отримала поетична збірка “Кобзар” (1840) Т. Шевченка і повість “Сюньове Сульбакен” (1857) Б. Бйорнсона, у яких двадцятишестилітній Т. Шевченко у поетичній формі та двадцятип’ятилітній Б. Бйорнсон у прозовій формі геніально просто і широко відтворили проблеми життя звичайних людей та вказали шляхи їх можливого розв’язання. Як Т. Шевченко, так і Б. Бйорнсон вважали, що поряд із неволею причиною такого жалюгідного стану простого люду є його малоосвіченість і, головне, незнання своєї правдивої історії. Тому вони багато уваги у своїй творчості приділили відтворенню героїчних сторінок історичного минулого своїх народів. Для Т. Шевченка славне минуле українського народу асоціювалося із поняттям “козак” (“запорожець”), а для Б. Бйорнсона “вікінг” (він ототожнював вікінга з норвезьким селянином, а норвезького селянина з вікінгом). Вони устами героїв своїх історичних поем і драм намагалися розбудити земляків від національного сну, повернути їм гордість за звитяжне минуле, відродити прагу до свободи, до вільного та гідного життя без страху і рабського приниження. До циклу Шевченкових “виховних” творів на історичну тематику входить “Тарасова ніч”, “Іван Підкова”, “Гайдамаки”, “Гамалія”. Зокрема, поема “Гайдамаки” належить до однієї з найдраматичніших поем, що повертає історичну пам’ять українців до героїчних і трагічних часів гайдамаччини й козаччини, закликає до визволення України з-під панського гніту. Як визнаний фундатор норвезької драми (поряд із Генріком Ібсенем) Б. Бйорнсон реалізував свій задум щодо відтворення героїчної “галереї предків” і талановито відобразив її у серії історичних трагедій, серед яких “Кульгава Гульда”, “Король Сверре”, “Сігурд Злий”.

Отже, ці два геніальні трудівники на ниві письменства були глибоко солідарними в думці, що література, Слово є зняряддям боротьби зі злом, тим духовним мечем, що відкриває усі вади як суспільства, так і окремої людини. А письменник несе тяжку ношу відповідальності за майбутнє, за суспільний поступ оскільки він іде попереду і відкриває цей шлях. Свідченням такої відповідальності є Шевченківська формула “Я на сторожі біля них поставлю слово”. Обидва ці людинолюби своє творче життя присвятили вихованню, просвіті й освіті своїх народів, визволенню їх від духовного рабства, наверненню до внутрішньої свободи та віри в істину, до національної самосвідомості та самоповаги. Інвектива “Учіться, читайте // І чужому научайтесь й свого не цурайтесь” однаковою мірою стосується кожного з них. Проте як істинні гуманісти, для яких людяність і повага до людини, були їхнім життєвим стрижнем, вони турбувалися про долю не лише своїх народів, а й про долю інших поневолених народів, котрі боролися за свою незалежність. Зокрема, боротьбі кавказьких народів за свободу Т. Шевченко присвятив поему “Кавказ” (яка різко дисонувала з поемою “Кавказский пленник” Олександра Пушкіна), а чеського народу за своє визволення – поему “Єретик”. Як громадський діяч, політик і лауреат Нобелівської премії Б. Бйорнсон боронив чехів, поляків, словаків, українців у їхніх змаганнях за культурну, політичну й економічну свободу шляхом полемічних статей у пресі, різних звернень до авторитетних постатей і міжнародних організацій, яких налічується тисячі.

Зацікавлення Б. Бйорнсона Україною розпочалося зі знайомства з українським німецькомовним часописом “Ruthenische Revue”, редактором якого у Відні (1903–1905) був послідовний пропагандист України й українських національно-визвольних змагань у Європі Роман Сембратович. Він одразу активно став на

захист тридцятимільйонної на той час України у центрі Європи проти російського політичного гніту Східної України і шовіністичної політики Польщі на теренах Галичини. Спілкувався Б. Бйорнсон із українськими відомими культурними діячами початку ХХ століття, знав і цінував творчість Т. Шевченка. Творами Великого Норвежця і друга українського народу у перекладах, зокрема, Івана Франка, Лесі Українки, Василя Стефаника, захоплювалося українське студентство, право якого навчатися рідною мовою у Львівському університеті 1907 року відстоював цей європейський гуманіст. Саме тоді студент філософського факультету, майбутній геніальний театральний режисер-реформатор ХХ століття Лесь Курбас, переклав життєствердний вірш Б. Бйорнсона і обрав назвою театру та своїм творчим кредо рядки цього вірша: “Я вибираю *березіль* // Тому, що він буря // Тому, що він сміх // Тому, що в ньому сила // Тому, що він переверот // З якого літо родиться...”.

І Т. Шевченко і Б. Бйорнсон глибоко переймалися соціальними проблемами, які принижували людську гідність, вбивали духовні пориви до високого, до творчості, породжували зневіру й агресію. У творчості Т. Шевченка особливої щемності та сили ці ганебні наслідки Російського кріпосницького деспотизму набули у зображенні безправної жіночої долі, починаючи від поеми “Катерина” і завершуючи “Марією”. Однією з новітніх гостро соціальних драм Б. Бйорнсона була драма “Банкрутство”, яка з успіхом обійшла десятки театрів світу.

Уся творчість Великого Кобзаря і Великого Норвежця пронизана пошуком моральних і християнських цінностей, віри в людину й істину. Моральний імператив дієвої Любові яскраво зображений у біблійній поемі Т. Шевченка “Марія” у вигляді молитви за визволення своїх братів-кріпаків “Молюся, плачу і ридаю: // Воззри, Пречистая, на їх // Отих окрадених, сліпих невольників...// подай їм силу // Твого мученика Сина, Щоб хрест-кайдани донесли // До самого, самого краю!”. А в уста свого головного героя роману “По-Божому” Б. Бйорнсон вклав такі слова: “Найвище слово Боже до нас – це “життя”, наша найкраща молитва до нього – це любити живих... євангеліє нашого часу – євангеліє любові”. І тут вони одноставно виступають як дієві християни, а не догмати.

Драматична диалогія Б. Бйорнсона “Понад людські сили” перегукується як з особистою, так із творчою долею Т. Шевченка. Усе своє обдарування, талант, любов, віру Великий Кобзар поклав на вівтар свого знедоленого народу. Такої офірної, жертвовної та дієвої посвяти на межі людських сил, мабуть, не знає історія світової літератури. Г. Ібсен сказав про Б. Бйорнсона що “Його життя було його найкращою поемою”. А життя Т. Шевченка можна окреслити формулами: “Його життя було Хресною дорогою в ім’я України”, або “Його життя було духовною драмою – Понад людські сили”.

Своєю доленосною для України збіркою “Кобзар” Т. Шевченко могутньо провів світові появу нової літературної української мови і самобутнього українського народу зі славним історичним минулим у центрі Європи. Б. Бйорнсон з Г. Ібсеном зробили революцію в літературному процесі тогочасної Європи, явивши нову норвезьку драму.

Отже, цих різних за особистою долею геніїв, поєднала безмежна любов до свого народу, породжена національним інстинктом самозбереження. Завдяки цій чуттєвій любові вони стали на шлях визволення поневолених народів світу, застосувавши для боротьби свій емоціональний інтелект, сконцентрований у високоестетичному поетичному Слові. Цим дієвим і палким Словом вони повертали і повертають

людство до вічних цінностей, неперехідних істин Любові, Свободи, Добра, Краси, Правди, Справедливості. Саме тому творчість Т. Шевченка і Б. Бйорнсона витримала іспит на вічність і є глибоко актуальною сьогодні. Зокрема, нещодавні трагічні події на Майдані Незалежності у Києві реально довели дієвість концептуальної поезії Т. Шевченка “І мертвим, і живим, і ненародженим...” у контексті національного відродження, самоутвердження людської і національної гідності та свободи.

І чи ненайважливіший урок ці велети людського Духа і Любові залишили нам, а саме – це здобути внутрішню свободу, подолати страх. Лише вільна людина здатна на творчість, здатна на самопожертву в ім’я торжества справедливості, в ім’я свободи Вітчизни і людства загалом. У своїй знаменитій промові з нагоди отримання звання Нобелівського лауреата Бйорнсон, зокрема, наголосив “Страх не повинен нас збивати зі шляху, що простирається перед нами... Нам необхідно усвідомлювати, що в принципі в людському житті переважає хороше... Запорукою цьому служить наша віра”. Їхнє жертвоне й многотрудне життя є свідченням здобуття ними внутрішньої свободи та віри.

Мрії Т. Шевченка про духовне розкріпачення українського народу здійснилися на світлому, мирному Євромайдані у рік його 200-літнього ювілею. Водночас трагічному, освяченому невинною кров’ю Небесної Сотні. Символічно, що одним із перших у списку полеглих за свободу України фігурує ім’я вірменина Сергія Нігояна. Зворушливі кадри із цим двадцятилітнім юнаком, який проникливо читає уривок з поеми Т. Шевченка “Кавказ”, миттєво облетів усю планету, явивши світові Слово Поета у його Високій Жертвості. Характерно, що Т. Шевченко у ці дні боротьби за Свободу незримо присутній в усіх куточках України. Його пророчі заповіді стали могутнім дороговказом національного становлення, оберегом людської гідності. Будучи незмінним другом українського народу аж до відходу у вічність 1910 року, Б. Бйорнсон, який разом з народом виборів незалежність Норвегії ще у далекому 1905 році, безумовно, солідаризується у небесних вимірах з Українським Майданом Свободи 2014. Т. Шевченко і Б. Бйорнсон разом із Небесною Сотнею символізують “євангеліє любові” як надію на щасливе майбутнє людства й України в тому числі.

Ці європейські мислителі-гуманісти зі своєю філософією людинолюбства стали не лише духовними стягами визволення поневолених народів світу, а й вказали цей шлях – через “терни до зірок”. Його найвищий Сенс – чесноти Правди і Добра (цілком не випадково слово “правда” в їхній творчості дослідники відносять до найбільш уживаних).

Головний постулат цих непересічних постатей: ***“Діла добрих оновляться, // діла злих загинуть” (Т. Шевченко), “Добрі справи врятовують світ” (Б. Бйорнсон).*** Це в унісон висловлене твердження має стати особистим визначальним кредо кожного з нас, нашим найвеличнішим пам’ятником Великому Українцеві і Великому Норвежцеві, гарантією невмирущості та дієвості їхніх фундаментальних істин для перемоги Добра над Злом, перемоги Світла над Темрявою. На цій дорозі чистилища до духовної гармонії людства поряд із Данте, Мігелем де Сервантесом, Вільямом Шекспіром, Йоганом Вольфгангом Гете височіють постаті Т. Шевченка й Б. Бйорнсона. Учимося у них, думаймо, читаймо їхню геніальну спадщину (не пропускаючи ані коми, ані титли), писану гострим мечем-словом: Словом-Лікарем, Словом-Вчителем, Словом-Пророком. І будемо вільними! І будемо Людьми!

Список використаної літератури

1. *Бйорнсон Б.* Норвезька сторона: Повісті / Бйорнстjerne Бйорнсон – Львів : ЛА “Піраміда”, 2010. – 160 с.
2. *Бйорнсон Б.* Понад наші сили / Бйорнстjerne Бйорнсон / “Літературно-науковий вісник”. – 1910. – № 10. – С. 11.
3. *Дерев’яний І.* Бйорнстjerne Бйорнсон – норвезький “приятель українців” початку ХХ ст. [Електронний ресурс] / І. Дерев’яний – Режим доступу : <http://www.webcitation.org/6HZyuMUU>.
4. *Дзюба І. М.* Тарас Шевченко. Життя і творчість / І. М. Дзюба. – К. : Вид. дім “Киево-Могилянська академія”, 2008. – 718 с.
5. *Зубрицька М.* “Тому, що він буря, тому, що він сміх, тому, що в ньому сила...” / Бйорнстjerne Бйорнсон. Норвезька сторона: Повісті. / Зубрицька М., І. Старовойт. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2010. – С. 16.
6. *Клочек Г.* Емоціональний інтелект Тараса Шевченка / Григорій Клочек – “Літературна Україна”, 2014. – № 8–9.
7. *Сверстюк Є. О.* Шевченко понад часом. Есеї / Є. О. Сверстюк – Луцьк-К: ВМА “Терен”; ТОВ “Видавничий дім “Киево-Могилянська академія”, 2011. – 276 с.
8. *Храповицька Х.* Бйорнсон (Б’єрнсон), Б’єрнстjerne Мартініус – творчість письменника [Електронний ресурс] / Х. Храповицька. – Режим доступу: <http://www.webcitation.org/6HZyWTCHo>.
9. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів у 12 т. Т. 1–3. / Тарас Шевченко. – К.: Наукова думка. – 1990.
10. Тарас Шевченко. “Щоденник. Листи” / Тарас Шевченко. – К.: Бібліотека газети “День”; “Україна Inkognita”, 2013 – 80 с.

SHEVCHENKO AND BJORNSON AS A NATIONAL GENIUSES OF WORLD CULTURE, SPIRITUAL LEADERS OF CAPTIVE PEOPLE

Natalia HUMNYTSKA

Department of Philosophy of Art
Ivan Franko National University of Lviv
Valova st., 18, Lviv, Ukraine, 79000
tel. : (+38032) 239 42 99, e-mail: patronira@gmail.com

The article studies the congeniality of Taras Shevchenko and Bjørnstjerne Bjørnson. It analyses their universal Word-tenets which should lead humanity to the spiritual harmony, peace and love. It is confirmed in the research the affiliation of Taras Shevchenko with great humanists of the world.

Key words: the titans of spirit and love, national liberation, human dignity, the inner freedom, justice, faith, humanity.

ШЕВЧЕНКО И БЙОРНСОН – НАЦИОНАЛЬНЫЕ ГЕНИИ МИРОВОЙ КУЛЬТУРЫ, ДУХОВНЫЕ ЛИДЕРЫ УНИЖЕННЫХ НАРОДОВ

Наталия ГУМНИЦКАЯ

Показано душевное родство гениев Тараса Шевченка и Бйорнстьерне Бйорнсона как национальных символов Украины и Норвегии, лидеров народов в борьбе за национальную свободу; сделан анализ ихних Слов-постулатов человечеству для достижения духовной гармонии, утверждения Добра и Любви на планете; подтверждено факт принадлежности Т. Шевченко к когорте мировых гуманистов.

Ключевые слова: титаны духа, человеческое достоинство, национальное освобождение, внутренняя свобода, справедливость, вера, человеколюбие.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2014

Прийнята до друку 22.05.2014